

En global etikk – utfordringen for det nye århundret

Hans Küng er en av verdens fremste forkjempere for en ny verdensetikk. Her er en noe forkortet versjon av et foredrag han holdt i Universitetets Aula i regi av Verdikommisjonen og Samarbeidsrådet for tros- og livssynssamfunn.

Av Hans Küng

Vi lever i en verden og i en tid der vi kan se nye farlige spenninger og motsetninger mellom troende og ikke-troende, religiøse og agnostikere, sekularister, klerikale og anti-klerikale - ikke bare i Russland og Europa, men også i Afrika, Nord-Amerika og Asia. Til denne utfordringen svarer jeg: Menneskeheten kan ikke overleve uten at troende og ikke-troende går sammen i et forbund med gjensidig respekt! Men mange spør meg: Lever vi ikke i en tid med nye kulturelle konfrontasjoner? Jo visst:

Vi lever i en verden og i en tid der menneskeheten er truet av en "sivilisasjonskollisjon", f.eks. mellom den muslimske og den vestlige sivilisasjon. Vi er ikke så mye truet av en ny verdenskrig som av alle slags konflikter innenfor ett land eller en by, en gate eller en skole. Til denne utfordringen svarer jeg: Det vil ikke bli fred mellom sivilisasjonene uten fred mellom religionene. Men mange mennesker vil spørre: Er det ikke nettopp religionene som ofte opprettholder og skaper hat, fiendskap og krig? Jo visst:

Vi lever i en verden og en tid hvor freden i mange land er truet av alle former for religiøs fundamentalisme: kristen, muslimsk, jødisk, hinduistisk, buddhistisk. Dette har ofte sitt grunnlag i

sosial nød, i en reaksjon mot vestlig sekularisering og i behovet for et grunnleggende ståsted i livet. Til denne utfordringen svarer jeg: Det blir ingen fred mellom religionene uten dialog mellom religionene. Men mange vil innvende: Er det ikke så mange dogmatiske forskjeller og stengsler mellom de forskjellige trosretningene at virkelig dialog blir en naiv illusjon? Jo visst:

Vi lever i en verden og i en tid der et bedre forhold mellom religionene blir blokkert av all slags dogmatisme. Dogmatisme som ikke bare fins i den romersk-katolske kirken, men i alle kirker, religioner og ideologier. Til denne utfordringen svarer jeg: Det blir ingen ny verdensorden uten en verdensetikk, en global etikk på tross av dogmatiske forskjeller.

Ny verdensorden og verdensetikk

Negativt formulert: En bedre verdensorden vil ikke komme som resultat av:

- * rent diplomatiske fremstøt som alt for ofte ikke kan garantere fred og stabilitet i en region, og som ofte - som i det tidligere Jugoslavia - er preget mer av hykleri enn av ærlighet.
- * rent humanitær bistand som ikke kan erstatte politiske tiltak og løsninger: Da de europeiske landene erstattet politiske

inngrep i Bosnia med humanitær bistand gjorde de seg til håndlangere for overgriperne og ble medskyldige i krigsforbrytelser.

* hovedsakelig militære intervensjoner: En absolutt pasifisme ville selvfølgelig muliggjøre et nytt Holocaust, et nytt folkemord mot slutten av dette "Aldri mer - århundret". Men virkningene av militære intervensjoner er ofte mer negative enn positive.

* internasjonal lovgivning alene, så lenge en slik lovgivning hviler på statenes uinnskrenkede suverenitet, og er mer fokusert på statenes rettigheter enn på rettighetene til folkegrupper og individer. Som vi så i Bosnia vil makthaverne ikke engang være villige til å forsvare prinsippet om at bare fredelige og fremforhandlede territoriale endringer er akseptable i Europa, hvis en lov, en våpenhvile eller en avtale ikke blir støttet opp av moralske overbevisninger og moralske formål.

Positivt formulert: En bedre verdensordning vil bare kunne komme på grunnlag av:

* felles visjoner, idealer, verdier, mål og kriterier,

* økt globalt ansvar blant folkegrupper og deres ledere,

* en ny bindende og forenende etikk for hele menneskeheten, inkludert stater og makthavere, som spenner over kulturer og religioner. Ingen ny verdensorden uten en ny verdensetikk, en global etikk.

Hvilken funksjon har en slik global etikk?

Global etikk er ikke en ny ideologi eller overbygning. Den vil ikke overflødiggjøre de spesifikke etikkene i forskjellige religioner og filosofier. Den er derfor ikke en erstatning for Torahen, Bergprekenen, Koranen, Bhagavadgita,

Buddhas taler eller Konfucius' ordtak. Global etikk er bare det nødvendige minste felles multiplum av felles verdier, standarder og grunnleggende holdninger. Med andre ord: en minimal grunnleggende enighet om bindende verdier, ukrenkelige standarder og moralske holdninger som til tross for alle dogmatiske forskjeller kan støttes av alle religioner og også av ikke-troende.

Mangel på et moralsk ståsted - et problem også for moderne demokratier

Hva bør mennesker holde fast ved - overalt og under alle omstendigheter? Mangelen på et moralsk ståsted er et globalt problem. Dette er åpenbart tilfelle overalt i den tidligere Sovjetblokken etter kommunismens fall, og ligger under overflaten selv i det kommunistiske Kina, som fremdeles er like undertrykkende. Men å forholde seg til dette moralske og åndelige tomrommet er ikke bare et problem for Russland og Kina, men for alle sivilisasjoner.

Etter at en toåring i Liverpool ble drept av to tiåringer har selv liberale tidsskrifter og spaltister i Europa klagd over "verdijungelen" og mangelen på tabuer som savner sidestykke i kulturhistorien. Men vær så snill å ikke misforstå meg: Jeg ber for en gjenoppdagelse og oppvurdering av etikken i politikk og økonomi. Jeg er tilhenger av moral i positiv forstand. Men samtidig er jeg mot moralisme moral i negativ forstand. For moralisme og moralisering overvurderer moralen og krever for mye av den. Hvorfor? Moralister gjør moralen til det eneste kriteriet for menneskelig handling og overser at forskjellige livssfærer, som

økonomi, jus og politikk er relativt selvstendige. Derfor absolutterer de ofte normer og verdier som er legitime i seg selv (fred, rettferdighet, miljøet, livet, kjærligheten), og utnytter dem i en bestemt institusjons (f. eks. parti, kirke eller interessegruppe) interesse. Moralisme manifesterer seg i en ensidig og gjennomgående insistering på spesielle moralske synspunkter (f. eks. spørsmål om seksualatferd, prevensjon, abort, eutanasi og lignende temaer) som umuliggjør en dialog med dem som har andre oppfatninger.

Men når jeg har sagt dette: Det Nietzsche så skje allerede i det nittende århundret, er blitt virkelighet i det tjuende århundret: nemlig mennesket "hinsides godt og ondt", uten forpliktelser overfor annet enn sin egen "vilje til makt". La oss ikke bare tenke på det ekstreme, som skremselsfigurer som Stalin og Hitler, på Holocaust og på to verdenskriger og til slutt atombomber. Men la oss også tenke på hverdagslivet, på de stadig hyppigere og større skandalene som involverer ledende politikere, bankfolk, forretningsfolk i den industrialiserte verden, media og til og med den Internasjonale Olympiske Komité. La oss til slutt tenke på hvor mange mennesker som er egosentriske, forbruksorienterte, voldelige og lider av fremmedfrykt.

Hvis menneskeheten på vår planet skal ha en garanti for videre overlevelse i en ny verdenskonstellasjon er det akutt behov for en universell grunnleggende enighet om humanistiske overbevisninger. Et tusenårig spørsmål er uunngåelig også i vår tid: Hvorfor bør man gjøre det gode og ikke det onde? Hvorfor står ikke menneskene "hinsides godt og ondt"? Hvorfor har de ikke bare

forpliktelser overfor sin vilje til makt, suksess, rikdom, forbruksvarer, sex?

Elementære spørsmål er ofte de vanskeligste. Over hele verden blir mye av moralen, lovene og skikkene som ble tatt for gitt gjennom århundrer fordi de var støttet av religiøs autoritet, ikke lenger automatisk akseptert. En verdensomspennende dialog, en global dialog, er allerede igangsatt. Den bør lede til enighet om felles verdier, standarder og grunnleggende holdninger, til en verdensetikk, en global etikk.

Det burde være åpenbart at spesielt for det moderne demokrati er her et fundamentalt problem. Den frie demokratiske staten som respekterer samvittighets- og religionsfrihet, må på grunn av sin selvforståelse ha et nøytralt syn på verden. Et moderne demokrati må tolerere forskjellige religioner og trosretninger, filosofier og ideologier. Og en demokratisk regjering skal ikke forkynne meningen med livet eller en livsstil.

Men er ikke dette grunnlaget for enhver moderne demokratisk stats dilemma, enten den ligger i Europa, Amerika, India eller Japan? Erkebiskopen av Canterbury, Dr. Carey, hadde rett da han sa om Storbritannia: "Mens dette landet fremdeles er dypt merket av sin kristne arv, og mens et stort flertall fremdeles tror på Gud, kan vi i dag ikke lenger finne et klart definert eller skarpt fokusert verdssystem som binder hele samfunnet sammen. Sekulariseringen, med sin tilbøyelighet til utilitarisme, kan ikke fungere som et solid verdssystem - noe vi er i ferd med å finne ut på vår egen bekostning."

Folk er ikke alltid fornøyde med dette moralske tomrommet. De føler vanligvis et usluttelig behov for å holde fast på noe. De ønsker noe å stole på. I vår komplekse teknologiske verden og i all forvirringen i privatlivet vil de gjerne ha et ståsted, en linje å følge, de vil gjerne ha kriterier, et mål. Kort sagt, folk har et usluttelig behov for noe i retning av et grunnleggende etisk ståsted. Men all erfaring viser at mennesker ikke kan forbedres ved hjelp av stadig flere lover og forskrifter, og selvfølgelig heller ikke bare ved psykologi og sosiologi, noe de fleste psykologer og sosiologer sannsynligvis vil være enige i. Teknologisk knowhow er ikke kunnskap om meninger, noe teknikere vet bedre enn de fleste. Og jeg håper advokater vil være enige med meg i at lov ikke er moral. Kort sagt, alle fornuftige mennesker er sannsynligvis enige i at loven trenger et moralsk fundament! Og trygghet i våre byer og samfunn kan ikke simpelthen kjøpes for penger, eller med mer politi eller fengsler.

Med andre ord: Den etiske aksept av lover (som gir staten sanksjonsmuligheter og kan håndheves med makt) er forutsetningen for enhver politisk kultur. Hvilken nytte har stater eller organisasjoner, det være seg EU, USA eller FN, av stadig nye lover hvis en betydelig del av befolkningen eller mektige grupper eller individer ikke har til hensikt å følge dem? Hvis de stadig finner måter og midler for på uansvarlig vis å tvinge gjennom sine egne eller kollektive interesser? Hva er lover uten moral?

Mot en bindende global etikk

Alle stater i verden har en økonomisk og juridisk orden, men denne vil ikke

fungere uten en etisk enighet, uten det etiske engasjement blant borgerne som holder en demokratisk konstitusjon i live. Allerede i den franske revolusjonens parlament ønsket nesten halvparten av de som stemte for menneskerettighetserklæringen å få de menneskelige forpliktelsene ("devoirs") formulert ved siden av de menneskelige rettighetene. Dette forble tema for en stadig debatt.

Nå i vårt århundre, etter de to verdenskrigene, har det internasjonale samfunnet allerede skapt transnasjonale, transkulturelle og transreligiøse juridiske strukturer (uten slike ville internasjonale avtaler være rent selvbedrag). Men hvis en ny verdensorden skal kunne eksistere trenger den et minimum av felles verdier, standarder og grunnleggende holdninger. Den trenger en etikk som til tross for at den er preget av sin tid, er bindende i enhver betydning av ordet for hele menneskeheten, kort sagt en global etikk.

Og nettopp i globaliseringens tidsalder er dette av avgjørende betydning: Globaliseringen av økonomien, teknologien og mediene betyr også en globalisering av problemer: fra finans- og arbeidsmarkedet til miljø og organisert kriminalitet! Derfor trengs det også en globalisering av etikk. Igjen: Ikke et enhetlig etisk system ("etikker"), men et nødvendig minimum av felles etiske verdier, grunnleggende holdninger og standarder som alle regioner, nasjoner og interessegrupper kan skrive under på - med andre ord, en felles grunnleggende etikk for menneskeheten. Det kan ikke komme noen ny verdensorden uten en verdensetikk, en global etikk.

Men er det i det hele tatt mulig å utarbeide og formulere en global etikk? Er ikke de etiske normene i de forskjellige nasjonene, regionene, kulturene og religionene uforenlige? Selvfølgelig er de uenige om mange konkrete spørsmål. Men på den annen side har jeg oppdaget at i bunn og grunn har alle menneskehetens store etiske og religiøse tradisjoner svært mye felles.

Min overbevisning er blitt styrket på grunn av de siste årenes omfattende internasjonale støtte til min bok "Global Responsibility: In Search of a New World Ethic" ("Globalt ansvar: På jakt etter en ny verdensetikk"). To dokumenter er spesielt relevante her: For første gang i religionens historie vedtok delegatene til "the Parliament of the World's Religions" i Chicago den fjerde september 1993 en "Erklæring om en global etikk". Den første september 1997, også for første gang, etterlyste InterAksjonsRådet, som består av tidligere presidenter og statsministere, en global etikk. De sendte også et forslag til en "Universell erklæring om menneskelige forpliktelser" til FN.

Den foreslåtte Universelle erklæringen om menneskelige forpliktelser støtter og underbygger den Universelle menneskerettighetserklæringen fra et etisk perspektiv, som det blir annonsert i forordet: "Vi fornyer og styrker dermed de forpliktelsene som allerede er kunngjort i den universelle menneskerettighetserklæringen, nemlig: full anerkjennelse av alle menneskers verdighet, deres ukrenkelige frihet og likeverdighet, og deres solidaritet med hverandre". Hvis menneskerettighetene ikke blir håndhevet overalt der det er mulig, så kommer dette vanligvis av at den nødvendige politiske og etiske vilje

ikke er til stede. Selv de iherdigste menneskerettsaktivister må innse at "lovstyre og fremme av menneskerettighetene er avhengige av menn og kvinners vilje til å handle rettferdig".

Det ville selvfølgelig være galt å foreslå at menneskerettighetenes gyldighet skulle avhenge av at menneskeforpliktelsene ble oppfylt. Det er en absurd ide at menneskerettighetene skulle være en belønning for god oppførsel - for dette ville bety at rettighetene bare ville gjelde for dem som hadde vist seg verdige for samfunnet gjennom å oppfylle sine forpliktelser overfor det. Dette ville åpenbart være i konflikt med ideen om individets absolutte verdighet, som igjen er en forutsetning for både rettigheter og forpliktelser. Ingen vil foreslå at visse menneskelige forpliktelser må oppfylles, av individet eller av samfunnet, før man kan gjøre krav på menneskerettigheter. Rettighetene er en del av individet, som alltid har forpliktelser i tillegg til rettigheter: Alle menneskerettighetene er per definisjon forbundet med forpliktelsen til å respektere dem.

Selv om man kan skille mellom rettigheter og forpliktelser kan de ikke skilles fra hverandre. Forholdet mellom dem må beskrives i et skjønnsmessig språk. De er ikke størrelser som overflatisk kan legges sammen eller trekkes fra hverandre, men to dimensjoner av menneskeheten som henger sammen, både i den individuelle og i den samfunnsmessige sfæren.

Hva er grunnprinsippet for begge erklæringene? Jeg kan bare sitere fra selve kjernen deres: Først: "Ethvert menneske må bli behandlet

menneskelig!" Og: "Ikke gjør mot andre det du ikke vil at andre skal gjøre mot deg!" Eller positivt formulert: "Gjør mot andre det du vil at andre skal gjøre mot deg!" På dette grunnlaget er det blitt utviklet fire ugjenkallelige direktiver. De er blitt grundig utarbeidet i erklæringen fra the Parliament of the World's Religions, og fins i en kortere, mer juridisk form i forslaget fra InterAksjonsRådet:

1. Forpliktelse på en ikke-voldskultur med respekt for alt liv: "Du skal ikke drepe!" Eller positivt formulert: "Vis respekt for liv!"
2. Forpliktelse på en solidarisk kultur og en rettferdig økonomisk orden: "Du skal ikke stjele!" Eller positivt formulert: "Opptre ærlig og rettferdig!"
3. Forpliktelse på en tolerant kultur og et sannferdig liv: "Du skal ikke lyve!" Eller positivt formulert: "Snakk og opptre sannferdig!"
4. Forpliktelse på kultur som fremmer like rettigheter og partnerskap mellom menn og kvinner: "Du skal ikke begå seksuell umoral!" Eller positivt formulert: "Respekter og elsk hverandre!"

Jeg er overbevist om at den nye verdensordenen bare vil være en forbedring hvis den fører til et pluralistisk verdenssamfunn preget av partnerskap som søker fred og er naturvennlig og økumenisk. Dette er også konklusjonen i erklæringen fra the Parliament of the World's Religions: "Til slutt appellerer vi til alle innbyggerne på denne kloden. Jorden kan ikke forandres til det bedre med mindre individenes bevissthet endrer seg. Vi lover å arbeide for en slik forvandling i den individuelle og kollektive bevissthet, for en vekkelse av våre åndelige krefter gjennom

refleksjon, meditasjon, bønn eller positiv tenkning, for en hjertets omvendelse. Sammen kan vi flytte fjell! Uten viljen til å ta sjanser og til å ofre kan det ikke skje noen fundamental endring i vår situasjon! Derfor forplikter vi oss til en global etikk, til bedre gjensidig forståelse og til sosialt gagnlige, fredsfremmende og naturvennlige levesett.

Vi inviterer alle menn og kvinner, religiøse eller ikke, til å gjøre det samme."

Konklusjon

Store var menneskehetens håp i 1899. Som vi i dag vet var "Fremskrittet" det 19. århundrets Gud, og menneskene var overbevist om at det evige allmektige fremskrittet ville velsigne det 20. århundret også. Men i vårt århundre opplevde vi to verdenskriger, Gulagarkipelet, Holocaust, atombomben... Vil det 21. århundre bli bedre?

I 1899 trodde ingen at det "evige" fremskrittet kunne stoppes, at ledere for reaksjonære bevegelser skulle stå frem og bli avgjørende figurer i det som nå kalles et "ekstremismenes århundre". I 1899 bodde en ung russisk intellektuell, Uljanow, senere kalt Lenin, fremdeles i eksil i Sibir.

I 1899 bodde den ortodokse prestestudenten Djughashvili, som senere ble kalt Stalin, fremdeles i presteseminaret i Tbilissi/Georgia og var i ferd med å bli kjent med revolusjonær aktivitet.

I 1899 hadde en italiensk gutt på 16 og en østerriksk gutt på 10 bare drømmer om fremtiden. De ble senere kjent som "Il Duce" og "Der Führer".

Kommunisme, fascisme og nazisme ble de viktige store reaksjonære ideologiene i dette "ekstremismenes århundre" som endte i 1989 - for ti år siden. Jeg spør meg selv og jeg spør dere: Dette århundret hadde tre muligheter for en ny og bedre verdensorden:

I 1918 erklærte president Wilson en ny verdensorden, men ble beseiret av "europeisk realpolitikk" i Versailles. I stedet for en ny verdensorden - et virkelig verdenskaos.

I 1945 ble en ny verdensorden forberedt av FNs charter, og ble ødelagt av Stalins "realpolitikk". I stedet for en ny verdensorden - en oppdeling av verden.

Etter Golfkrigen i 1989 erklærte president Bush en ny verdensorden, men visste ikke hva det betydde. Spørsmålet er derfor: Skal menneskeheten også gå glipp av den tredje muligheten i dette århundret?

Det blir ingen fred mellom nasjonene uten fred mellom religionene.

Det blir ingen fred mellom religionene uten dialog mellom religionene.

Det blir ingen vellykket dialog mellom religionene uten at man vurderer felles etiske standarder for vår verden.

Det blir derfor ingen overlevelse for vår verden uten en global etikk.

Se også www.verdikommisjonen.no.

Denne artikkelen har vært trykket i Alternativt Nettverk, www.altnett.no.